

“เพศ” ในวงการการสอนภาษาอังกฤษ

ทรงพร ทาเจริญศักดิ์

ในปัจจุบันกระแสความตื่นตัวด้านสิทธิของสตรีกำลังเป็นที่สนใจกระแสสูงในวงการการสอนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาได้มีการตื่นตัว และเกิดการวิพากษ์ภาษาอังกฤษโดยเฉพาะการใช้คำสรรพนาม 'he' อย่างพร่ำเพรื่อ ตลอดจนมีการกล่าวหาตำราสอนภาษาอังกฤษบางเล่ม ว่าแสดงทัศนคตินิยมเพศใดเพศหนึ่ง (sexist) อย่างเห็นได้ชัด

นอกจากนี้ ในบทความเรื่อง 'The concept of method, interested knowledge, and the politics of language teaching' ซึ่งตีพิมพ์ในวารสาร TESOL Quarterly (23/4) Penny Cook (1989) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ในวงการผู้สอนภาษาอังกฤษมีการแบ่งแยกทางเพศอย่างเห็นได้ชัดกล่าวคือกลุ่มที่ทำงานด้านทฤษฎีมักจะเป็นผู้ชายส่วนพวกที่ลงมือปฏิบัติมักจะเป็นพวกผู้หญิง

ในบทความนี้ผู้เขียนมิได้มีจุดมุ่งหมายจะร่วมแสดงทัศนะ หรือวิพากษ์เกี่ยวกับประเด็นนี้ หากแต่จะขอเสนอภาพรวมของการเคลื่อนไหวในประเด็นนี้ ในวงการการสอนภาษาอังกฤษในต่างประเทศ โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา

Sexism คืออะไร

คำว่า sexism หรือความลำเอียงเข้าข้างเพศใดเพศหนึ่ง เป็นคำที่ใช้กันมาหลายทศวรรษแล้ว โดยทั่วไป

คำคำนี้มักใช้เกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ เช่น ค่าตอบแทนที่ไม่เท่าเทียมกัน ระหว่างหญิงชายที่ทำงานประเภทเดียวกัน

เมื่อนำมาใช้กับภาษา Porteca (1984 : 705-724) บอกว่า Linguistic sexism หรือความลำเอียงทางเพศที่ปรากฏในภาษานั้นละเอียดอ่อนและผู้เรียนภาษาจะซึมซับเข้าไปโดยไม่รู้ตัว ภาษาจึงมีอิทธิพลมากต่อความรู้สึกนึกคิดของคน นักวิชาการทางด้านการสอนภาษาอังกฤษส่วนหนึ่งทั้งที่เป็นชายและหญิงจึงเริ่มหันมาวิเคราะห์เจาะลึก และวิพากษ์ภาษาอังกฤษว่ามีส่วนเผยแพร่ sexism อย่างไรบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพจนานุกรม ตำราไวยากรณ์ หรือหนังสือเรียนภาษาอังกฤษ ซึ่งคนทั่วโลกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนภาษาอังกฤษ

Sexism ในพจนานุกรม

นักวิชาการหลายท่านได้วิจัยผลกระทบของความตื่นตัวเรื่องสิทธิสตรีต่อภาษาอังกฤษว่าจะมีผลให้มีการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้ภาษาในพจนานุกรมมีลักษณะ sexist น้อยลงหรือไม่เพียงไร

Cameron (1985 : 83) ในหนังสือ Feminism and Linguistic Theory ได้ค้นพบว่ามีการให้คำนิยามคำศัพท์หลายคำที่ยังไม่เหมาะสมในพจนานุกรมบางเล่ม เช่น คำนิยามของคำว่า woman, unfeminine และ clitoris เป็นต้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Kaye (1989 : 12) ในบทความ ชื่อ “Women are alcoholics and drug addicts, says dictionary.” ได้วิพากษ์วิจารณ์พจนานุกรม COBUILD ของสำนักพิมพ์ Collins ที่โด่งดังว่าได้ยกตัวอย่างประกอบคำนิยามเกี่ยวกับผู้หญิงในแง่ไม่ดี เช่น เวลายกตัวอย่างพวกติดเหล้าและยาเสพติด ก็มักจะใช้ตัวอย่างที่เป็นผู้หญิง

นักวิชาการกลุ่มนี้วิตกกังวลว่าคนทั่วไปมักให้ความเชื่อถือ พจนานุกรมเหล่านั้นมาก ยิ่งคนต่างชาติที่ไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษมาตั้งแต่เกิดจะมองพจนานุกรมเป็นเหมือนคัมภีร์ไบเบิล จนอาจได้ทัศนคติที่ไม่ถูกต้องติดตัวไป เพราะจดจำตัวอย่างการใช้คำเหล่านั้นจากพจนานุกรม

Sexism ในตำราเรียนภาษาอังกฤษ

ในทศวรรษที่ผ่านมาได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ ที่เด่น ๆ ก็มีงานของ Hartman และ Judd (1978: 383-393) ซึ่งได้สรุปผลงานวิจัยไว้ในบทความ เรื่อง Sexism and TESOL Materials ดังนี้

1. จริยอยู่ที่คำว่า “Man” ใช้หมายถึงมนุษยชาติทั้งหมด แต่จริง ๆ แล้วไม่ได้รวมผู้หญิงไว้ด้วย จนมีผลให้มีการใช้ he อย่างพร่ำเพรื่อ เช่น ประโยคที่ใช้กันติดปาก *Everyone should do his homework* ตลอดจนการใช้ - man ต่อท้ายอาชีพและตำแหน่ง เช่น *craftsman, journeyman, newsman, statesman* และ *Chairman* เป็นต้น ภาษาที่มีคำว่า -man ต่อท้ายคำที่แสดงอาชีพหรือตำแหน่งอาจทำให้ฝังลึกในจิตสำนึกว่ามีแต่ผู้ชายเท่านั้นที่มีความสามารถ

2. สิ่งที่แสดงการแบ่งแยกทางเพศมากกว่านี้ก็คือการมีคำนามเฉพาะสำหรับอาชีพชายและหญิง เช่น

author - authoress

director - directress

sculptor - sculpteress

usher - usherette

ผู้วิจัยได้แสดงทัศนะว่า การใช้คำที่แสดงเพศในอาชีพอาจทำให้มองได้ว่าผู้หญิงที่มีอาชีพเหล่านั้นเป็นพวก

ที่มีอาชีพแตกต่างจากผู้หญิงส่วนใหญ่ และเป็นพวกที่มักไม่ทำตามประเพณีของสังคม

ที่น่าสังเกตคือ คำที่บ่งบอกความเป็นสตรีบางคำมีความหมายในเชิงลบ เช่น *master* และ *mistress* ในขณะที่คำว่า *master* แสดงความเป็นนายผู้ชาย คำว่า *mistress* กลับใช้ไปในเชิงลบว่าเป็น เมียเก็บ เมียลับ

3. มักมีการใช้คำว่า -girl แทนการใช้ ‘woman’ เช่น *The girl is on her honeymoon.* ทั้ง ๆ ที่ผู้หญิงคนนี้แต่งงานและบรรลุนิติภาวะแล้ว นอกจากนี้ยังมีการใช้ ‘-girl’ ต่อท้ายคำอื่น เช่น *salesgirl* ทั้ง ๆ ที่คนเหล่านี้มิใช่เป็นเด็กแล้ว ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตด้วยว่า ในภาษาอังกฤษจะใช้ *salesman* แต่จะไม่มี ‘salesboy’

4. การใช้คำบอกเพศนำหน้าชื่อ เช่น *Mr., Mrs., Miss* หรือ *Ms.* บ่อยครั้งถ้าเป็นผู้ชายมักไม่มีการระบุเพศแต่ถ้าเป็นผู้หญิง มักจะต้องระบุเพศและฐานะการสมรส ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างนักมานุษยวิทยาชื่อดังของโลกคือ *Dr. Margaret Mead* ซึ่งเป็นสตรี แต่ในตำราสอนภาษาอังกฤษหลายเล่มมักเรียกเธอว่า *Miss Mead* แทนการใช้ *Dr. Mead*

5. มีการใช้คำศัพท์ ซึ่งอาจก่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่เป็น Stereotypes และมีลักษณะลำเอียงทางเพศ เช่น ใน *Random House Dictionary* (1966) มีการใช้คำคุณศัพท์ *manly, strong, brave, resolute, virile* ในคำนิยามเกี่ยวกับคำว่า ‘man’ ส่วนคำ *woman* ก็ให้คำนิยามว่า *feminine* และใช้คุณศัพท์ ‘*weak and gentle*’ มาช่วยขยายความ

สำหรับคำว่า ‘*womanly*’ ก็ใช้คำนิยามว่า ‘*not masculine having womanly decorum, modesty*’

ส่วนคำว่า ‘*mannish*’ และ ‘*effeminate*’ ผู้วิจัยรู้สึกว่าเป็นคำที่มีความหมายด้านลบ เพราะเป็นการตีกรอบว่าแต่ละเพศจะต้องมีลักษณะและคุณสมบัติอย่างไร

6. ผู้วิจัยได้พบลักษณะความลำเอียงทางเพศอีกอย่างหนึ่งในภาษาอังกฤษ คือลำดับก่อนหลังของคำที่เกี่ยวข้องกับเพศ เช่น เรานำหน้าด้วยคำที่บอกเพศชายก่อน คำที่บอกเพศหญิงจนติดปาก เช่น

male and female

Mr. and Mrs.

brother and sister

husband and wife

มียกเว้นเฉพาะ *ladies and gentlemen* ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่าวลีนี้เป็นเพียงวลีเดียวเท่านั้นในภาษาอังกฤษที่ยอมให้ผู้หญิงนำหน้าผู้ชาย

ต่อมา Porreca (1984 : 705-724) ก็ได้ทำการวิจัย และสรุปผลการวิเคราะห์ไว้ในบทความเรื่อง Sexism in Current ESL Textbooks หรือความลำเอียงทางเพศที่ปรากฏในตำราสอนภาษาอังกฤษ

ในงานวิจัยชิ้นนี้ Porreca (1984) ได้วิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ของตำราเรียนภาษาอังกฤษที่ได้รับความนิยมสูงสุดในอเมริกา 15 เล่ม และได้พบว่าตำราภาษาอังกฤษยังคงย่ำเท้าอยู่กับที่ ไม่ได้มีตำราเล่มใดเลยที่แสดงว่าผู้เขียนได้พยายามที่จะใช้ภาษาที่มีลักษณะลำเอียงทางเพศน้อยกว่าตำราภาษาอังกฤษที่ Hartman และ Judd (1978) ได้เคยทำวิจัยไว้เมื่อห้าปีก่อนเลย

Porreca (1984) ได้พบว่า ในตำราเหล่านี้ ทั้ง 15 เล่มนี้มีการยกตัวอย่างประโยคที่เกี่ยวกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ถ้าเป็นตัวอย่างเกี่ยวกับผู้หญิงก็มักจะมีอาชีพพื้น ๆ เช่น พนักงานเสิร์ฟ พยาบาล เลขานุการ หรือนักแสดง ส่วนอาชีพครูหรือหมอไม่ค่อยจะมีทั้ง ๆ ที่สมัยนี้ผู้หญิงประกอบอาชีพได้หลายประเภทใกล้เคียงกับผู้ชาย ภาพพจน์เกี่ยวกับผู้หญิงที่นำเสนอก็ยังเป็นภาพพจน์ที่เกี่ยวข้องกับการแต่งงานและมีลูก Porreca ยังได้วิจารณ์การใช้คำว่า *lady* แทนคำว่า *woman* ว่าเป็นการดูถูกว่าผู้หญิงเป็นเพศอ่อนแอกว่าชาย

Porreca ได้ยกตัวอย่างข้อความจากหนังสือเรียนบางเล่มที่มีอคติต่อผู้หญิง โดยเฉพาะคำว่า *mother-in-law* ว่ามีความคิดชั่วร้ายถึงกับวางยาพิษลูกเขย หรือไม่ก็พยายามมีอิทธิพลกับการตัดสินใจของลูกสะใภ้มากเกินไป

I think his mother-in-law poisoned him.
(จาก Understanding and Using English Grammar

แต่งโดย Betty S. Azar เมื่อปี 1981 โดยสำนักพิมพ์ Prentice Hall)

Caroline thinks she should get a divorce, but her mother-in-law disagrees with her. (จาก American Idioms-take it easy ของ Pamela Mc Partland เมื่อปี 1981 โดยสำนักพิมพ์ Prentice Hall)

นอกจากนี้ยังมีการให้ภาพผู้หญิงว่าเป็นสัญลักษณ์ของความยั่ววนทางเพศ และหมกมุ่นแต่เรื่องจะมีสามีให้ได้

- The party was boring until one girl started to do a belly dance. That livened things up.

(จาก American Idioms - take it easy โดย Mc Partland 1981)

- Then there are the subtle provocative leg gestures that women use, consciously and unconsciously.

(จาก Developing Reading Skills : Advanced โดย Markstein และ Hirasawa ปี 1977 สำนักพิมพ์ Newbury House)

- His wife is jealous of his beautiful secretary.

(จาก Reflections : an intermediate reader โดย Griffen และ Dennis ปี 1979 สำนักพิมพ์ Newbury House) และ *My sister's only goal is to find a husband.* จากหนังสือเล่มเดียวกัน เป็นต้น

ในหนังสือเรียนหลายเล่มได้พยายามหลีกเลี่ยงการใช้คำ 'he' ในความหมายทั่วไป (generic) และพยายามใช้ 'him or her' หรือ 'she' หรือ 'his (her)' แทนแต่ใช้ไปใช้มาผู้แต่งก็สับสนเอง เช่น ตัวอย่างจาก Expanding Reading Skills : Advanced ของ Markstein และ Hirasawa (1977 : 133) จะเห็นว่ามีการใช้สรรพนามเกี่ยวกับทารกหลายคำจนยุ่งไปหมด

From the moment of birth, a baby has a great deal to say to his parents, and they to him. But a decade or so ago, these experts were describing

the newborn as a primitive creature who reacted only by reflex, a helpless victim of its environment without a capacity to influence it ... As a result, psychologists now describe the new baby as perceptive, with remarkable learning abilities and an even more remarkable capacity to shape his or her environment - including the attitudes and actions of his parents.

นอกจากนี้ Porreca ยังได้พบว่ามีความลำเอียงทางเพศในการใช้คำคุณศัพท์เพื่อบรรยายเกี่ยวกับหญิงและชาย เช่น ตัวอย่างเกี่ยวกับเพศหญิง ก็มักจะมีเฉพาะคำคุณศัพท์เกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึก (emotions) ลักษณะที่ดึงดูดตา (physical attractiveness) การแต่งงาน และเรื่องเพศเสียเป็นส่วนใหญ่ ส่วนผู้ชายก็มักจะเน้นใช้คำคุณศัพท์ที่เกี่ยวกับสติปัญญา การศึกษา และความมีชื่อเสียง ในสังคมปัจจุบันนี้มีการส่งเสริมสตรีให้มีบทบาทมากขึ้นในทุกด้าน การให้ภาพด้านเดียวของผู้หญิงจึงไม่ค่อยสอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก

Non-Sexist Reforms

เนื่องจากบทบาทและความสำคัญของตำราไวยากรณ์ และพจนานุกรมภาษาอังกฤษที่มีต่อผู้เรียนภาษาอังกฤษมีมากเหลือเกิน นักวิชาการกลุ่มนี้จึงได้เสนอให้มีการปฏิรูปภาษาอังกฤษเพื่อขจัดลักษณะลำเอียงต่อเพศใดเพศหนึ่ง (Non-Sexist reforms) ทั้งนี้เพราะภาษาเป็นเรื่องของสังคมซึ่งก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา

สำนักพิมพ์ใหญ่ ๆ หลายแห่งก็ขนานรับการปฏิรูปนี้ และได้ออกแนวปฏิบัติให้ผู้แต่งตำราในสังกัดของตนได้รับทราบล่วงหน้า เพื่อลดลักษณะ sexism ในสิ่งตีพิมพ์ของทางสำนักพิมพ์ตนให้น้อยลง

ปี 1975 สภาครูผู้สอนภาษาอังกฤษแห่งชาติ (National Council of Teachers of English - NCTE) ของสหรัฐอเมริกา ก็ได้ออกนโยบายที่จะให้สมาชิกร่วมกันลดลักษณะ sexist ในภาษาอังกฤษให้น้อยลง ดังปรากฏในผลงานของ Nilsen (1977)

ผลของการปฏิรูป

Sunderland (1986) ได้ศึกษาดำรัสสอนไวยากรณ์ 22 เล่ม ว่าจะได้รับผลกระทบมากน้อยเพียงไร จากการปฏิรูปนี้ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. ยังมีการใช้สรรพนาม 'he' เพื่อหมายถึงทั้งสองเพศอยู่บ้างแต่เริ่มได้รับการยอมรับน้อยลง Woods and McLeod ในหนังสือชื่อ Using English Grammar : Meaning and Form (1990) ได้เสนอให้ใช้คำแสดงทั้งสองเพศคู่กัน เช่น *her or his* หรือ *his/her* หรือใช้รูปพหูพจน์ *their* ไปเลย อย่างไรก็ตามการใช้ *their* ยอมรับกันว่าใช้ได้ในภาษาพูดเท่านั้น ในภาษาเขียนยังไม่ยอมรับกัน เช่น *Everyone brought their own lunch.*

2. มีการนิยมใช้ บั๊จจย -ess ต่อท้ายคำนามที่แสดงเพศชายเพื่อให้เป็นเพศหญิงลดน้อยลง เช่น คำ *Poetess* มักไม่นิยมใช้กัน โดยจะใช้ *poet* กับทั้งกวีหญิงและชาย อีกตัวอย่างคือ *authoress* มักนิยมใช้ *author* มากกว่า ดังจะเห็นได้จากในหนังสือ Comprehensive Grammar of the English Language (1985) ซึ่งแต่งโดย เควิร์ค (Quirk) ได้ให้คำอธิบายว่าการที่คนนิยมคำกลาง ๆ ที่ไม่ระบุเพศ เช่น *poet* หรือ *author* มากกว่า *poetess* หรือ *authoress* ก็เพื่อจะหลีกเลี่ยงอคติหรือฉันทาคติต่อเพศใดเพศหนึ่ง โดยเฉพาะในภาษาอังกฤษแบบอเมริกัน

3. ในหนังสือไวยากรณ์ทั้ง 22 เล่มนี้ มีการใช้คำว่า -person ต่อท้ายคำนาม มากกว่าการใช้ -man และ -woman ดังจะเห็นได้จากการยกตัวอย่างในหนังสือ Practical English Grammar (1986) ซึ่งแต่งโดย Thomson and Martinet ในการพิมพ์ครั้งที่ 3 ปี 1980 ของหนังสือไวยากรณ์เล่มนี้ผู้แต่งยอมรับว่า มีความพยายามจะใช้ -person แทน -man เช่น *salesperson* และ *chairperson* เป็นต้น แต่ทั้งสองคำนี้ยังเป็นที่รู้กันว่าหมายถึงผู้หญิง แต่พอมาถึงการพิมพ์ครั้งที่ 4 ปี 1986 จะเห็นได้ว่าการใช้คำว่า *salesperson* แทนคำว่า *salesman* และ *saleswoman* อย่างสิ้นเชิง อีกคำหนึ่งก็คือคำว่า *spokesperson* ซึ่งปัจจุบันเป็นที่นิยมมากกว่า *spokesman* หรือ *spokewoman*.

4. มีการใช้คำกลาง (neutral) ที่ไม่ระบุเพศใดเพศ

หนึ่งชัดเจน แทนการใช้คำที่ระบุเพศชายและเพศหญิง แยกเป็นคนละคำกัน เช่น จะนิยมใช้คำว่า *flight attendant* (พนักงานต้อนรับระหว่างการบิน) มากกว่าคำว่า *air hostess* หรือ *air stewardess* และใช้ *air steward* เมื่อหมายถึงผู้ชาย

5. ในหนังสือไวยากรณ์ระยะหลังมักใช้ *Ms.* นำหน้าชื่อสตรีแทนการใช้ *Miss* หรือ *Mrs.* ยกเว้นในหนังสือไวยากรณ์ ชื่อ *Practical English Usage* ของ Michael Swan (1980 : 212) ซึ่งได้รับคำวิจารณ์ว่ามีท่าทีที่เสียดสีการใช้ *Ms.* เพราะได้ให้คำอธิบายในหนังสือเล่มนี้ว่า *Ms.* มักใช้เพื่อนำหน้าชื่อผู้หญิงที่ไม่ปรารถนาจะบอกให้คนรู้ว่าตนเองแต่งงานแล้วหรือเป็นโสด ทักษะเช่นนี้สะท้อนว่าผู้เขียนต้องการทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณผู้หญิงที่ใช้ *Ms.* นำหน้าชื่อ เป็นผู้หญิงประหลาด ชอบแหกคอก

คำอธิบายข้างต้นของ Michael Swan (1980) สร้างความไม่พอใจให้กับ Janet Holmes (1989) ซึ่งได้เขียนบทความออกมาตอบโต้ในชื่อว่า ‘Stirring up the dust : the importance of sex as a variable in

the ESL classroom.’ โดยโต้แย้งว่า คำอธิบายของ Swan ที่ว่า *Ms.* มักใช้เวลาที่ผู้หญิงไม่ต้องการบอกว่าตนเองแต่งงานแล้วหรือยังเป็นคำอธิบายที่ไม่ถูกต้องทั้งนี้เพราะคำ *Ms.* นั้นมักจะใช้กับผู้หญิงทั่วไปโดยเฉพาะในภาษาเขียน

บทสรุป

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพียงแต่จะรายงานความเคลื่อนไหวที่จะปฏิรูปภาษาอังกฤษเพื่อขจัดลักษณะลำเอียงเข้าข้างเพศใดเพศหนึ่ง ความเคลื่อนไหวนี้มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับหนึ่งต่อ พจนานุกรม ตำราไวยากรณ์ และตำราสอนภาษา จึงสมควรที่ครูไทยจะเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงนี้ และเตรียมผู้เรียนให้ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของภาษาอังกฤษซึ่งเกิดขึ้นเกือบตลอดเวลา ทั้งนี้เพราะภาษาเป็นเรื่องของสังคมซึ่งย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนไป

บรรณานุกรม

- Cameron, D. 1985. Feminism and Linguistic Theory. London : Mc Millan.
- Hartman, Pat L., and Elliot L. Judd, 1978. "Sexism and TESOL Materials." TESOL Quarterly 12(4) : 383-393
- Holmes, J. 1989. "Stirring up the dust : the importance of sex as a variable in the ESL classroom." Proceedings of the ATESOL 6th Summer School, Sydney 1/4 : 4-39.
- Kaye, P. 1989. "Women are alcoholic and drug addicts, says dictionary." ELT Journal 43/3 : 192-195.
- Nilsen, Ailene Pace et al. 1977. Sexism and Language. Urbana, Ill. : National Council of Teachers of English.
- Pennycook, A. 1989. "The concept of method, interested knowledge, and the politics of language teaching." TESOL Quarterly 23/4 : 589-617.
- Porreca, K. 1984. "Sexism in Current ESL Textbooks." TESOL Quarterly 18/4 : 705-724.
- Quirk, R.S., S. Greenbaum, Q. Leech, and J. Svartvik. 1985. A Comprehensive Grammar of the English Language. Longman : London.
- Sunderland, J. 1992. "Gender in the EFL Classroom." ELT Journal Vol. 46 /1 : 81-91.
- Thomson, A.J. and A.V. Martiret. 1980. 3rd edition and 1986 (4th edition). A Practical English Grammar. Oxford : OUP.
- Woods, E. and N. McLeod. 1990. Using English Grammar : Meaning and Form. London : Prentice Hall.